

Јелена В. Станисављевић
Универзитет у Крагујевцу
Правни факултет у Крагујевцу
stanisavljevicjelena06@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9467-9613

НАСИЉЕ НАД СТУДЕНТИМА: РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СПРОВЕДЕНОГ НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

Сажетак: *Насиље над студентима представља актуелни проблем чије последице утичу нејатаивно не само на појединца, већ и на академску заједницу и друштво у целини. Као облици испољавања овакве врсте насиља, најчешће се јављају психичко, физичко и сексуално насиље. Предмет овог рада је приказивање резултата истраживања о насиљу над студентима које је у току 2023. године спроведено на Правном факултету у Крагујевцу и чији је узорак чинило 303 студента овог факултета. Циљ истраживања био је добијање информација о томе да ли су студенти на факултету изложени насиљу, а ако јесу, каквог је оно облика и ко су његови извршиоци. Резултати су упоредени са претходним студијама на ову тему и показују да је насиље на факултету присутно у мањем обиму него претходних година, али да постоји забрињавајућ процент случајева у којима студенти нису никоме пријавили насиље које су доживели. У раду су приказани ставови испитаника о томе да ли факултет адекватно реагује на насиље над студентима, као и разлози због којих се ова врста насиља најчешће не пријављује.*

Кључне речи: *насиље над студентима, насиље на факултету, викимизација студената, студенти као жртве.*

УВОД

Насиље представља специфичан облик неправда којим се угрожавају основне сфере друштвеног функционисања.¹ Појавни облици насиља се

¹ Жељко Бјелајац, Јелена Матијашевић, „Насиље као облик социо-патолошког понашања“, *Култура људина*, год. X (2013), бр. 22, стр. 409 наведено према: Петар Ђурчић, Горан Николић, „Насиље као друштвени феномен“, *Култура људина*, vol. 19, br. 2, 2022, стр. 3.

непрестано шире, а начини манифестације постају све савршенији,² што отежава изучавање, откривање и адекватно реаговање. Како се јавља у свим сегментима људског живота, насиље представља честу појаву и у образовним институцијама, између осталог и на факултетима, и то у толикој мери да се универзитетско окружење у многим случајевима сматра за опасно и несигурно.³ Поједина истраживања указују на то да су студенткиње у већем ризику од сексуалног злостављања од њихових вршњакиња које не студирају.⁴ Статистички подаци о жртвама насиља указују на то да је свака трећа студенткиња била жртва прогањања, као и да су жртве сексуалног узнемиравања на радном месту најчешће студенткиње и ученице.⁵ Према неким подацима, ризик за сексуалну виктимизацију жене је већи за време студирања него у било ком другом животном периоду.⁶

Иако наведене чињенице указују на значајну учесталост насиља над студентима, утврђивање тачне распрострањености ове врсте насиља није једноставан задатак с обзиром да се једна од специфичности насиља над студентима огледа у његовој високој тамној бројци. Узрочнике овог негативног феномена у виду високе тамне бројке није тешко пронаћи. Очигледна разлика у моћи, угледу и ауторитету између студената и наставника⁷ доводи до тога да се ова врста насиља често не пријављује. У литератури је указивано и на то да је у проблематици насиља над студентима присутно намерно скретање пажње са овог проблема управо због чињенице да се највећи број злостављача налази на високим и одговорним позицијама, те би се на тај начин угрозило њихово радно место и углед.⁸ Све наведено указује да проучавање, спречавање, откривање и реаговање на насиље над студентима није нимало једноставан задатак.

Предмет овог рада јесте приказивање резултата истраживања о насиљу над студентима које је спроведено на Правном факултету Универзитета у

² Vesna Buljubašić Kuzmanović, Ana Milašin, Tjaša Vranić, „Ispitivanje učestalosti verbalne agresije kod djece i mladeži“, *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LV No. 22, 2009, 118.

³ Yazid Isa Alshoraty, „Reasons for University Students’ Violence in Jordan“, *International Education Studies*, Vol. 8, No. 10, 2015, 150.

⁴ Paul Makoboza, *Addressing Sexual Violence in the University: How Do We Prevent And Punish Sexual Violence At Campuses? A Case Of Makerere University*, Oslo 2016, 2.

⁵ Славица Коматина, *Жена жртва насиља из уџла ситуације: истраживање о безбедности и квалитету животова жена*, Београд 2022, 46.

⁶ Andrea Čvek, Ivana Tucak Junaković, „Prevalencija, vrste i prediktori seksualne agresije u studenata“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 29 No. 3, 2020, 432.

⁷ Janice Joseph, „Sexual Harassment in Tertiary Institutions: A Comparative Perspective“, *Temida*, 2015, 136.

⁸ Aleksandra Dimitrijević, Milena Mladenović, „Seksualno uznemiravanje studenata rezultati istraživanja“, *Temida*, vol. 20, br. 2, 2017, 294.

Крагујевцу. За разлику од претходних истраживања која су била спроведена у Србији и која су се односила искључиво на тему сексуалног насиља на факултетима, предметно истраживање није било ограничено на неки од појединачних облика насиља, већ је обухватило насиље у целини, а испитаници су конкретизовали који су облик насиља доживели у оквиру посебног питања. Добијени одговори указали су на заступљеност психичког, физичког и сексуалног насиља над студентима, који резултати су анализирани у раду. Циљ спроведеног истраживања био је добијање релевантних података о распрострањености насиља на факултетима, као и анализа добијених резултата и њихово упоређивање са резултатима претходних истраживања. Крајњи циљ овог рада је подизање свести о распрострањености насиља над студентима, као и унапређење реакције на појаву овог облика насиља, а ради његовог ефикаснијег спречавања, откривања и сузбијања.

УКРАТКО О ПОЈМУ, УЗРОЦИМА И ОБЛИЦИМА НАСИЉА НАД СТУДЕНТИМА

Насиље се јавља у различитим аспектима живота и има више облика, због чега је тешко дати универзалну дефиницију ове појаве која би задовољила све аспекте и варијације у којима се јавља. Светска здравствена организација насиље дефинише као намерно коришћење физичке силе или моћи, претњом или стварним актом, према себи, другој особи, групи људи или читавој заједници, што за последицу има или је веома вероватно да ће имати повреду, смрт, психичку сметњу, тешкоће у развоју или депривацију.⁹ Битни елементи насиља јесу да је то понашање које није неопходно, које је намерно, нежељено и штетно.¹⁰

Као и за било коју другу врсту насиља, узрочнике насиља над студентима није једноставно пронаћи. У литератури се могу наћи застарела, а надамо се и превазиђена схватања да је живот на универзитету „мушки живот под мушким условима“, те да се насиље у овим институцијама јавља као последица тога што су жене откриле да је најлакши начин за кршење тих (мушких) услова истицање проблематичних питања која пажњу усмеравају на род.¹¹ Неприхватљивост оваквих навода није потребно посебно образлагати. Објашњење насиља над студентима је сложен задатак због

⁹ World Health Organization, *World report on violence and health*, Geneva 2002, 5.

¹⁰ Sherry Hamby, „On Defining Violence, and Why It Matters“, *Psychology of violence*, Vol. 7, No. 2, 2017, 168.

¹¹ Billie Wright Dziech, Linda Weiner, *The Lecherous Professor: Sexual Harassment on Campus*, Chicago 1990 наведено према: J. Joseph, „Sexual Harassment in Tertiary Institutions: A Comparative Perspective“, *Temida*, 2015, 131.

чињенице да ова врста насиља није искључиво узрокована академским проблемима, већ представља комбинацију психолошких, културних, интелектуалних и друштвених чинилаца.¹² Због сложености овог феномена, одговор на питање шта доводи до насиља најчешће се не може свести на један фактор или чинилац који доприноси овој појави. Истраживања насиља на факултетима у САД-у међу водеће факторе који утичу на појаву сексуалног насиља сврставају пол, сексуалну оријентацију, сиромаштво и низак економски статус, као и коришћење алкохола и дрога.¹³ Један од разлога виктимизације студената може се наћи и у процесу њиховог психосоцијалног развоја који наступа у касним тинејџерским и раним двадесетим годинама. У том периоду, одвија се прелаз између родитељске контроле ка аутономији, када су студенти посебно рањиви и подлежу под притиском вршњака и културних очекивања.¹⁴ Деловање овако различитих фактора веома је сложено и међусобно условљено, те се они често надовезују једни на друге,¹⁵ што додатно указује на комплексност ове проблематике.

Иако су појавни облици насиља вишеструки и крећу се од физичког насиља до занемаривања,¹⁶ најчешћи облици насиља који се јављају на факултетима јесу психичко, физичко и сексуално насиље.¹⁷ Психичко насиље представља дело емоционалног злостављања које подразумева примену психичке принуде која је проузроковала осећај страха, угрожености или повреде достојанства, као што су вербално насиље, псовање и слично.¹⁸ Оно што је неопходно нагласити јесте да је психичко злостављање често увод у физичко или је пак његов пратилац.¹⁹ У најширем смислу, физичко насиље

¹² Moneera Almerab, „The phenomenon of students’ violence at Hail University: Prevalence, causes and suggested solutions from the students’ perspective“, *International Journal of Psychology and Counselling*, Vol. 9(6), 2017, 35.

¹³ Catherine Hill, Elena Silva, *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*, Washington DC 2005 наведено према: Весна Николић-Ристановић, Сања Ћопић, *Сексуално насиље наг сџуденџима на факултетима у Србији*, Београд 2022, 31.

¹⁴ Ankita Singh Gujjar, Simran, „Campus Violence: Infringement of Fundamental Rights“, *International Journal of Policy Sciences and Law*, Volume 1, Issue 3, 2021, 1494.

¹⁵ Дамир Газетић, *Узроци, последице и превенција вршњачког насиља у школи*, Ниш 2022, 5.

¹⁶ World Health Organization, 6.

¹⁷ Ahmed Elhassan, Ahmed Elhassan Hamid Hassan, Mohammed Edris Elduod Ageed, „Student Violence in Universities (Manifestation, Causes, Effects, and Solution’s) in Zalingei University-central Darfur State Sudan“, *ARPN Journal of Science and Technology*, Vol. 5, No. 2, 2015, 80; Carmen Baltazar-Meza *et al.* „Violence forms among university students from Junin Region, Perú“, *Rev. Salud Pública*, 22(4), 2020, 5; Jillian J. Turanovic, Sonja E. Siennick, *The Causes and Consequences of School Violence: A Review*, Washington 2022, 36.

¹⁸ Marija Žilić, Josip Janković, „Nasilje“, *Socijalne teme : Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, Vol. 1, No. 3, 2016, 74.

¹⁹ Tanja Nedimović, Miklos Biro, „Фактори ризика за појаву вршњачког насиља у основним школама“, *Применјена психологија*, 4(3), 2011 наведено према: М. Жилић, Ј. Јанковић, 75.

представља радњу која је усмерена или је резултирала изазивањем бола и/или физичке повреде.²⁰

Сексуално узнемиравање у академском контексту односи се на сваки нежељени коментар или прилазак од стране лица које је запослено или студира на једном факултету према другом лицу које је запослено или студира на истом факултету, а који се испољава у виду речи или дела која имају сексуалну конотацију.²¹ У смислу сексуалног узнемиравања у образовним институцијама, ово понашање можемо одредити и као искоришћавање ауторитета како би се нагласила сексуалност или сексуални идентитет ученика или студента на начин на који се спречава или нарушава његово уживање у образовним погодностима или могућностима.²² Под економским насиљем подразумева се било која радња која ствара финансијску зависност код појединца, а начини манифестовања укључују потпуну контролу над финансијским ресурсима, ускраћивање приступа новцу, као и забрану школовања и едукације.²³

Негативне последице по жртве насиља на факултетима су вишеструке и огледају се у депресији или другим психичким и емоционалним проблемима,²⁴ што често доводи до социјалних и академских потешкоћа.²⁵ Универзитетско насиље подрива образовну мисију универзитета и нарушава интегритет академског окружења,²⁶ те поред деструктивних последица које има по појединце, негативно делује и на универзитете и друштво у целини.²⁷ Због овако широко распрострањених негативних последица, јасна је потреба за свеобухватним истраживањем проблема насиља над студентима, у циљу што бољег разумевања овог негативног феномена, а ради његовог ефикаснијег спречавања, откривања и сузбијања.

²⁰ Rui Gomes (ed.), *Gender Matters, A manual on addressing gender-based violence affecting young people*, Council of Europe 2019, 23.

²¹ J. Janice, 127; Milica Resanović, *Istraživanje o praksama za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja na fakultetima u Srbiji*, Beograd 2021, 7.

²² Frank Till, *Sexual Harassment. A Report on the Sexual Harassment of Students*, Washington DC 1980, 7.

²³ F. D'Agostino, G. Zacchia, M. Corsi, *Risk of Economic Violence: A New Quantification*, *International Journal of Financial Studies*, 12:82, 2024, 1. Види и: N. Sharp-Jeffs, *Economic abuse: A global perspective*, 2021.

²⁴ Rachel Voth Schrag, Leila Wood, Noël Busch-Armendariz, „Pathways From Intimate Partner Violence to Academic Disengagement Among Women University Students“, *Violence and Victims*, Volume 35, Number 2, 2020, 229.

²⁵ Linda Langford, *Preventing Violence and Promoting Safety in Higher Education Settings: Overview of a Comprehensive Approach*, Newton 2004, 2.

²⁶ J. Janice, 138.

²⁷ Y. I. Alshoraty, 150.

ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА О НАСИЉУ НАД СТУДЕНТИМА У СРБИЈИ

Истраживања на тему насиља над студентима на светским и европским универзитетима су честа. Међутим, у Србији и уопштено на домаћим просторима, насиље над студентима је до скоро било предмет свега пар научних студија. Истраживање из 2003. године обухватило је 532 студената и 77 наставника са универзитета у Новом Саду, Темишвару, Пули и Осијеку и резултати су указали да 10% испитаника сматра да постоји експлоатација сексуалности у виду узнемиравања студената од стране наставника. Међутим, непосредно искуство у виду сексуалног узнемиравања имало је око 1% студената.²⁸ У току 2014. године спроведено је истраживање на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду које је обухватило 147 студената. Резултати истраживања показали су да је лично искуство сексуалног узнемиравања доживело 23,1% студената, док је 27,9% испитаника било упознато са искуством виктимизације сексуалним узнемиравањем других студената.²⁹

Истраживање о искуству младих са сексуалним узнемиравањем из 2018. године обухватило је 602 испитаника из Новог Сада, Ниша и Београда, а 32,7% узорка чинили су студенти. Овај подузорок студената упитан је да ли су икада били у ситуацији да у њиховом присуству запослени на факултету причају шале сексуалне конотације, гледају их на начин да им је непријатно или скрећу разговор о студирању на сексуалне теме. Као резултат, 30% испитаника дало је потврдан одговор на ово питање,³⁰ а 50% од укупног броја испитаника навело је да сматра да факултети не штите довољно студенте од сексуалног узнемиравања од стране запослених на факултету.³¹

Једно од најзначајнијих истраживања о сексуалном насиљу на факултетима у Србији спроведено је од стране Виктимолошког друштва Србије у току 2021. године у оквиру пројекта *Сексуално насиље на универзитетима у Србији*.³² Истраживање је спроведено на шест универзитета,³³ а у узорак је ушло 1597 студената са 22 факултета. Од укупног броја студената, 17% њих се изјаснило да су били изложени неком облику сексуалног насиља на

²⁸ Ivan Jerković, Lidija Pivk, „Eksploatacija seksualnosti: Od incidenta do novog morala“, *Pedagoška stvarnost*, Год. 54, бр. 1/2, 2008, наведено према: А. Dimitrijević, М. Mladenović, 297.

²⁹ А. Dimitrijević, М. Mladenović, 297.

³⁰ Autonomni ženski centar, *Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznemiravanjem, terensko istraživanje*, Београд 2018, 5.

³¹ *Ibid*, 32.

³² Сексуално насиље на универзитетима у Србији. Подизање свести и развијање иновативних механизма за подршку жртвама, (2020-2022).

³³ Универзитет у Београду, Универзитет у Новом Саду, Универзитет у Нишу, Универзитет у Крагујевцу, Универзитет Унион и Универзитет уметности у Београду.

факултету, а чак 27,6% је дало одговор да познаје другог студента или студенткињу који су били изложени оваквој врсти насиља.³⁴ С обзиром да је у оквиру пројекта из 2021. године 67 студената Правног факултета у Крагујевцу чинило део узорка истраживања и како је 20,9% њих навело је да је доживело сексуално насиље на факултету, сматрали смо да је потребно спровести ново истраживање чији ће узорак обухватити већи број студената са овог факултета.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је спроведено анкетом о виктимизацији као најзначајнијом истраживачком техником за долажење до података о распрострањености, структури и карактеристикама виктимизације криминалитетом.³⁵ С обзиром да се ова техника користи за прикупљање података како о пријављеном, тако и о непријављеном криминалитету, она је погодна за долажење до података о тамној бројци криминалитета, која је карактеристична за сексуално насиље уопште, а посебно за сексуално насиље на факултетима.

Као инструмент за спровођење анкете коришћен је анкетни упитник који се састојао од шест делова и укупно 20 питања. Поред квантитативних питања која су била усмерена на приказ учесталости и структуре насиља, већи део питања био је квалитативног карактера и усмерен на описивање искуства насиља од стране испитаника ради бољег разумевања насиља на факултету као појаве.³⁶ Питања предвиђена анкетним упитником била су директна и углавном затвореног типа.³⁷ Прва два питања односила су се на опште податке о испитанику,³⁸ потом су следила питања која су била усмерена на непосредно искуство виктимизације насиљем на факултету,³⁹ а затим

³⁴ В. Николић-Ристановић, С. Топић, 62.

³⁵ Весна Николић-Ристановић, *Од жртве до победника: виктимологија као теорија, пракса и активизам*, Београд 2019, 69.

³⁶ Како је виктимизација сложен појам који подразумева лично, субјективно и суштински релативно искуство, дефинисана према нормативним стандардима или специфичној идеологији, виктимизација неће бити на исти начин преципирана од стране оних који су жртве (Е. Fattah, *Victims and Victimology: The Facts and the Rhetoric*, International Review of Victimology International Review of Victimology, 1(1), 1989, 52). Због тога, у анкетним упитницима нису биле наведене дефиниције насиља, већ су испитаници упитани да ли су доживели неку врсту насиља, док су у оквиру посебног питања конкретизовали облик претрпљеног насиља.

³⁷ Два питања у анкетном упитнику била су отвореног типа, а три питања комбинованог типа у којима је испитаник имао могућност да бира један од понуђених одговора, али и да сам допише свој одговор уколико није задовољан понуђеним.

³⁸ 1. Пол; 2. Место рођења;

³⁹ 3. Да ли сте током студирања на факултету доживели неку врсту насиља?; 4. Уколико је одговор на претходно питање потврдан, заокружите облик претрпљеног насиља (а.

група питања која се односила на (не)пријављивање насиља и ставове о адекватности реакције на насиље.⁴⁰ Потом, наредна два питања односила су се на посредно сазнање о виктимизацији студената на Правном факултету,⁴¹ једно питање било је усмерено на то да ли је испитаник икада извршио насиље на факултету⁴² и на крају, последња три питања односила су се на ставове испитаника о реакцији факултета на насиље, као и о потреби за ангажовањем стручних лица ради помоћи жртвама насиља.⁴³

Поред питања која су се односила на податке о виктимизацији, једно питање се односило и на самооптужење испитаника, чиме су кроз упитник биле обухваћене две најзначајније методе за изучавање тамне бројке⁴⁴ која карактерише насиље над студентима. Анкетни упитник попунило је укупно 303 студента Правног факултета у Крагујевцу, од тога 203 студенткиње и 100 студената. Истраживање је спроведено у периоду од 29.05.2023. године до 05.06.2023. године и обухватило је студенте свих година студија. Студенти нису били унапред обавештени о спровођењу истраживања и анкетни упитник добили су у штампаној форми током обављања свакодневних активности на факултету.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Од 301 испитаника који су одговорили на питање да ли су на факултету доживели неку врсту насиља, 87,7% навело је да никада није доживело

физичко насиље; б. психичко насиље; в. сексуално насиље; г. економско насиље; д. други облик насиља (остављен простор да испитаници сами допишу облик претрпљеног насиља)); 5. Уколико сте на факултету доживели неки облик насиља, на који начин је оно било испољено?; 6. На којој години студија сте доживели насиље?; 7. На ком месту се догодило насиље?; 8. Ко је био извршилац насиља које сте доживели?; 9. Да ли је неко други био присутан у тренутку када сте доживели насиље?

⁴⁰ 10. Да ли сте претрпљено насиље пријавили некоме?; 11. Уколико је Ваш одговор на претходно питање потврдан, коме сте пријавили претрпљено насиље?; 12. Да ли сматрате да сте добили адекватну помоћ након што сте пријавили претрпљено насиље?; 13. Уколико сматрате да реакција на пријављено насиље није била адекватна, објасните због чега тако мислите?; 14. Уколико никоме нисте пријавили насиље које сте претрпели, наведите разлог непријављивања?

⁴¹ 15. Да ли познајете некога ко је доживео насиље на факултету?; 16. Уколико је Ваш одговор на претходно питање потврдан, заокружите облик насиља за који знате да је друга особа доживела на факултету;

⁴² 17. Да ли сте некада извршили насиље над другим студентима, наставницима или ненаставном особљу на факултету?

⁴³ 18. Да ли сматрате да би факултет адекватно реаговао у случају насиља над студентима?; 19. Уколико је Ваш одговор на претходно питање одричан, образложите зашто тако мислите; 20. Да ли сматрате да на факултету треба бити ангажовано лице које је специјализовано за пружање помоћи жртвама насиља?

⁴⁴ Ђорђе Игњатовић, *Криминологија*, Београд 2018, 57.

насиље на факултету, 8,3% да је доживело неку врсту насиља, а 4% испитаника изјавило је да не зна да ли је доживело насиље на факултету. Значајно је на овом месту поново напоменути да су студенти Правног факултета у Крагујевцу чинили део узорка у истраживању у оквиру Пројекта о сексуалном насиљу спроведеног 2021. године.⁴⁵ Од 67 тада испитаних студената, 20,9% њих навело је да је доживело сексуално насиље на факултету.⁴⁶ Ово представља знатну разлику у односу на резултате актуелног истраживања које је предмет овог рада.

Испитаници актуелног истраживања навели су да су били изложени психичком, физичком, сексуалном и економском насиљу у укупном проценту од 8,3%, док је изложеност сексуалном насиљу износила 1% (три случаја) од укупног броја испитаника. Ако узмемо у обзир да су се наведена претходна истраживања односила само на сексуално насиље, а да је актуелно истраживање обухватило и остале облике насиља, добијени резултати додатно охрабрују. Ипак, иако је проценат судената који су на Правном факултету у Крагујевцу доживели неку врсту насиља условно речено низак, он свакако није занемарљив, те и даље треба тежити искорењавању свих облика насиља на факултетима.

Од 25 испитаника који су се изјаснили да су доживели насиље на факултету 84% је женског, а 16% мушког пола. У сва три случаја претрпљеног сексуалног насиља радило се о студенткињама, тј. особама женског пола. Ово је у складу са досадашњим истраживањима која указују да су студенткиње чешће жртве сексуалног насиља на факултетима, док су студенти чешће извршиоци оваквог насиља.⁴⁷ Међутим, иако жене чешће доживљавају насиље, морамо имати у виду да се и мушкарци јављају као жртве, те да и они трпе негативне последице насиља које, у зависности од облика, могу бити чак и теже од оних које трпе припаднице женског пола.⁴⁸ Највећи проценат испитаника који су претрпели насиље на факултету рођени су у мањем граду (56%), затим у нешто мањем проценту у Крагујевцу (36%), док је мали проценат испитаника рођен у неком другом већем граду (4%) или у сеоској средини (4%).

Од укупног броја испитаника који су навели да су на факултету доживели неку врсту насиља (25 испитаника или 8,3%), 80% њих је доживело

⁴⁵ Сексуално насиље на универзитетима у Србији. Подизање свести и развијање иновативних механизма за подршку жртвама, (2020-2022).

⁴⁶ В. Николић-Ристановић, С. Топић, 104.

⁴⁷ Joe Lewis, *Sexual harassment and violence in further and higher education*, Commons Library Research Briefing 2022, 6.

⁴⁸ Patrizia Romito, Michele Grassi, „Does violence affect one gender more than the other? The mental health impact of violence among male and female university students“, *Social Science & Medicine*, 65(6) 2007, 1233.

психичко насиље, 12% сексуално насиље, 4% физичко насиље, док се вређање или неки други облик насиља јавља у 4% (Табела 1). Нико од испитаника није навео да је доживео економско насиље, а поједини испитаници су навели да су доживели више облика насиља истовремено. Насиље које су испитаници доживели у највећем проценту је било у вербалном облику (67,9%), потом невербално (гестовно) (39,3%), затим физичко насиље (10,7%) и насиље путем друштвених мрежа (7,1%).

Табела 1. Облици насиља које су студенти доживели

Облик претрпљеног насиља	Број	%
Психичко насиље	20	80
Сексуално насиље	3	12
Физичко насиље	1	4
Економско насиље	0	0
Други облик насиља	1	4

Највећи број испитаника насиље је доживео на првој години студија (84,6%), затим на другој (15,4%) и на трећој години студија (7,7%). Нико од испитаника није навео да је насиље доживео на четвртој години студија. Као место извршења насиља испитаници су најчешће наводили амфитеатар или учионицу (46,2%), а као остала места на којима су испитаници доживели насиље наведен је хол факултета (23,1%), затим друге просторије на факултету (19,2%) и простор ван факултета (11,5%). Да је амфитеатар место где се насиље најчешће одиграва резултат је и других истраживања у којима се овај одговор јавља у сличном проценту (42,7%).⁴⁹

Извршиоци насиља на факултету најчешће су били други студенти (50%) и наставно особље (46,2%), а у 15,4% случајева као извршилац је наведено неко друго лице (табела 2). Овакви резултати идентични су резултатима ранијих истраживања, у којима се као извршилац у 55,8% случајева јавио студент/студенткиња, а у 34,9% наставно особље.⁵⁰ Ненаставно особље није наведено као извршилац насиља ни у једном анкетном упитнику, што представља позитивно одступање од резултата претходних истраживања у којима је у 7%⁵¹ и 10,3%⁵² случајева ненаставно особље било извршилац насиља.

⁴⁹ 42,7% у истраживању у оквиру Пројекта о сексуалном насиљу на универзитетима у Србији, као и 50% у истраживању спроведеном на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију. В. Николић-Ристановић, С. Ћопић, 61; А. Димитријевић, М. Младеновић, 302.

⁵⁰ В. Николић-Ристановић, С. Ћопић, 71.

⁵¹ В. Николић-Ристановић, С. Ћопић, 72.

⁵² А. Димитријевић, М. Младеновић, 300.

Табела 2. Лица која су вршила насиље над студентима

Извршиоци насиља	Број	%
Студент/студенткиња	13	50
Наставно особље	12	46,2
Ненаставно особље	0	0
Неко друго лице	4	15,4

Према врсти насиља у којој су се наставници јавили као извршиоци, најчешћи облик насиља јесте психичко (75%), потом сексуално (16,67%) и на крају физичко насиље (8,33%). Студенти као извршоци насиља најчешће се јављају код психичког насиља (83,33%), а потом код физичког (8,33%) и сексуалног (8,33%) насиља. У литератури се указује да се као извршиоци сексуалног насиља над студенткињама најчешће јављају партнери или бивши партнери, колеге са факултета или познаници. Факултетски професори се не јављају често као извршиоци силовања или случајева сексуалне принуде, али се у мањем броју пријављују за насиље које укључује нежељени сексуални контакт.⁵³ У тренутку доживљавања насиља најчешће су били присутни други студенти (62,5%) или лица која нису студенти, нити наставно или ненаставно особље (8,3%). Наставници и ненаставно особље нису били присутни ни у једном случају доживљеног насиља, а у 37,5% случајева нико није био присутан у тренутку када се насиље догодило.

У забрињавајуће великом проценту случајева (92,3%) студенти који су претрпели насиље то никоме нису пријавили, док су то учинили само у 7,7% случајева (два испитаника), а у оба случаја насиље је пријављено пријатељима и испитаници сматрају да је њихова реакција била адекватна. Као разлог непријављивања испитаници су у највећем проценту (50%) навели да нису сматрали да је насиље било толико озбиљно да би захтевало помоћ других. У 16,7% нису веровали да неко може да им помогне, а у истом проценту (16,7%) нису веровали да неко жели да им помогне. У 12,5% насиље није пријављено због осећаја срамоте или нелагоде, а у 8,3% због страха од поновног вршења насиља у случају пријављивања. У једном случају (4,2%) испитаник је навео да насиље није пријавио из разлога што је сам решио проблем (табела 3). Наведени разлози у складу су са ранијим истраживањима у којима је један од главних разлога непријављивања насиља став студентата да насиље није било довољно озбиљно да би га пријавили, као и страх и обесхрабрење од стране факултета да се насиље пријави.⁵⁴

⁵³ Bonnie S. Fisher, Francis T. Cullen, Michael G. Turner, *The Sexual Victimization of College Women*, Washington, DC 2000, 17.

⁵⁴ Matthew J. Mayhew, Rebecca J. Caldwell, Emily Grey Goldman, „Defining Campus Violence: A Phenomenological Analysis of Community Stakeholder Perspectives“, *Journal of College Student Development*, Volume 52, Number 3, 2015, 255.

Табела 3. Разлози због којих испитаници нису пријавили претрпљено насиље

Разлози непријављивања насиља	Број	%
Нисам мислио/мислила да је насиље толико озбиљно да захтева помоћ од других лица	12	50
Нисам веровао/веровала да могу да ми помогну	4	16,7
Нисам веровао/веровала да желе да ми помогну	4	16,7
Осећао/осећала сам срамоту или nelaгоду	3	12,5
Осећао/осећала сам страх од поновног вршења насиља у случају пријављивања	2	8,3
Друго	2	8,3

На питање да ли познају некога ко је доживео насиље на факултету одговор је дало 248 испитаника, од чега је 78,2% навело да не познаје никога ко је доживео насиље на факултету, а 21,8% навело је да му је познато да је неко други доживео насиље на факултету. У 92,6% случајева радило се о психичком насиљу, у 9,3% о сексуалном, а у 1,9% случајева о физичком насиљу. Како је само 8,3% испитаника навело да је имало лично искуство са насиљем на факултету, а проценат постојања посредног искуства је знатно виши (21,8%), ово може бити показатељ да је заступљеност насиља над студентима виша од онога што приказују подаци о личној виктимизацији. Поред тога, од 250 испитаника који су дали одговор на питање да ли су некада извршили насиље над другим студентима, наставницима или ненаставном особљу, 98,8% испитаника навело је да никада нису извршили насиље, а 1,2% испитаника навело је да јесте извршило овакву врсту насиља.

На питање да ли сматрају да би факултет адекватно реаговао у случају насиља над студентима одговоре је дало 259 испитаника, од којих 72,6% сматра да би факултет адекватно реаговао, а 27,4% испитаника сматра да факултет не би реаговао адекватно у случају насиља над студентима. Као разлоге свог става да факултет на насиље не би реаговао адекватно, испитаници су углавном исказивали бојазан да особље факултета не би било објективно, да би се запослени међусобно штитили, као и да би се случајеви насиља углавном прикривали. Испитаници су указали и на то да сматрају да факултет нема довољно механизма за адекватно реаговање, да не постоје лица која су за то довољно обучена, а јављају се и ставови да се студентима жртвама насиља не би веровало, као и да факултет не показује заинтересованост за решавање овог проблема.

Иако највећи број испитаника никада није доживео насиље на факултету, чак 89,6% њих сматра да на факултету треба бити ангажовано лице које је специјализовано за пружање помоћи жртвама насиља. Ово потврђује став да студенти друштвених наука показују више саосећања и неодобравања

када су у питању сексуално и родно засновано насиље, у односу на друге студенте.⁵⁵ Овакав став испитаника могао би бити повезан са њиховим неповерењем према факултету у смислу адекватног реаговања, што је један од узрочника непријављивања ове врсте насиља. Надлежни органи на факултету требало би да узму у обзир ставове студената да постоји потреба за ангажовањем лица које је специјализовано за пружање помоћи жртвама насиља, те да размотри о усвајању адекватног нормативног оквира који би омогућио ангажовање оваког лица. Поред тога што би на овај начин жртве насиља добиле адекватну помоћ од лица које је за то специјализовано, ово решење допринело би и повећању пријављивања претрпљеног насиља, што је нужни предуслов за адекватно реаговање.

ЗАКЉУЧАК

Насиље над студентима представља посебну врсту насиља која годинама уназад угрожава светску и домаћу академску заједницу. Због специфичног односа надређености и подређености који постоји између наставника и студената, случајеви у којима се наставници јављају као извршиоци насиља најчешће остају непријављени, због чега насиље над студентима карактерише висока тамна бројка. Ова чињеница знатно отежава истраживање ове врсте насиља, као и његово адекватно откривање и спречавање.

У циљу добијања података о распрострањености насиља над студентима, у периоду од 29.05.2023. године до 05.06.2023. године, на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу спроведено је истраживање које је обухватило 303 студента овог факултета са свих година студија. Истраживање је спроведено анкетом о виктимизацији, а анкетни упитник попунило је 203 студенткиње и 100 студената, који нису били унапред обавештени о спровођењу истраживања.

Резултати указују да 87,7% анкетираних студената никада није доживело насиље на факултету, док је 8,3% њих доживело неку врсту насиља. Поред тога, 4% испитаника не зна да ли је доживело насиље на факултету. У току истраживања из 2021. године, у оквиру Пројекта о сексуалном насиљу, студенти Правног факултета у Крагујевцу чинили су део узорка и од 67 тада испитаних студената, 20,9% њих навело је да је доживело сексуално насиље на факултету. С обзиром да се истраживање из 2021. године односило само на сексуално насиље, а да је актуелно истраживање обухватило и остале облике насиља, добијени резултати додатно охрабрују, али не смеју

⁵⁵ Mercedes Osuna-Rodríguez, María Isabel Amor, Irene Dios, „An Evaluation of University Students' Perceptions of Gender Violence—A Study of Its Prevalence in Southern Spain“, *Education Sciences*, 13(2), 2023, 2.

да доведу до тога да се овај проценат насиља занемари. У прилог томе говори и чињеница да, иако је свега 8,3% испитаника навело да је имало лично искуство са насиљем на факултету, проценат постојања посредног искуства са насиљем је знатно виши (21,8%), што је показатељ да је заступљеност насиља над студентима виша од онога што приказују подаци о личној виктимизацији

Од 25 испитаника који су се изјаснили да су доживели насиље на факултету 84% је женског, а 16% мушког пола. Највећи проценат студената који су претрпели насиље рођени су у мањем граду (56%), затим у нешто мањем проценту у Крагујевцу (36%), док је мали проценат испитаника рођен у неком другом већем граду (4%) или у сеоској средини (4%). Од укупног броја испитаника који су доживели насиље на факултету, 80% њих је доживело психичко насиље, 12% сексуално насиље, 4% физичко насиље, док у 4% одговора испитаници наводе неки други облик претрпљеног насиља. Најчешћи извршиоци насиља на факултету су други студенти (50%) и наставно особље (46,2%), док чланови ненаставног особља нису наведени као извршиоци насиља ни у једном анкетном упитнику.

Иако постигнути резултати указују на то да је насиље над студентима заступљено у мањој мери у односу на резултате истраживања од пре две године, оно што је забрињавајуће јесте чињеница да претрпљено насиље студенти у изразито високом проценту (92,3%) нису никоме пријавили. Најчешћи разлог томе јесте њихова оцена да насиље није било довољно озбиљно, али и неповерење испитаника да би неко могао или желео да им помогне. Више од четвртине студената (27,4%) сматра да факултет не би адекватно реаговао у случају насиља, а овакав став произилази из неповерења према запосленима, страху од прикривања насиља, као и бојазни да факултет нема адекватне механизме и довољно обученог кадра за помоћ жртвама насиља. Напоследку, чак 89,6% студената сматра да би на факултету требало ангажовати особу која је специјализована за пружање помоћи жртвама насиља.

Како би постигнути резултати у борби против насиља над студентима били још успешнији, потребно је информисати студенте, али и наставно и ненаставно особље о томе шта је насиље над студентима, у којим облицима се јавља, као и о могућим механизмима заштите жртвава. С обзиром на изражено неповерење студената према запосленима на факултету, поред тога што је потребно тежити успостављању односа поверења, треба размислити о ангажовању лица специјализованог за пружање помоћи жртвама насиља. На овај начин, сматрамо да би се студенти који су жртве насиља лакше одлучили да насиље пријаве, што би имало двоструке позитивне последице. Са једне стране, насиље над студентима би се лакше откривало и било санкционисано, а са друге стране, ово би деловало генерално превентивно на потенцијалне учиниоце, што би за последицу имало смањење случајева насиља над студентима.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Almerab Moneera, „The phenomenon of students’ violence at Hail University: Prevalence, causes and suggested solutions from the students’ perspective“, *International Journal of Psychology and Counselling*, Vol. 9(6), 2017.
- Alshoraty Yazid Isa, „Reasons for University Students’ Violence in Jordan“, *International Education Studies*, Vol. 8, No. 10, 2015.
- Аутономни женски центар, *Перцепција и искушња младих у вези са сексуалним узнемиравањем*, Београд 2018.
- Baltazar-Meza Carmen *et al.* „Violence forms among university students from Junin Region, Perú“, *Rev. Salud Pública*, 22(4), 2020.
- Buljubašić Kuzmanović Vesna, Milašin Ana, Vranić Tjaša, „Ispitivanje učestalosti verbalne agresije kod djece i mladeži“, *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LV No. 22, 2009.
- Voth Schrag Rachel, Wood Leila, Busch-Armendariz Noël, „Pathways From Intimate Partner Violence to Academic Disengagement Among Women University Students“, *Violence and Victims*, Volume 35, Number 2, 2020.
- Газетић Дамир, *Узроци, последице и превенција вршњачкој насиља у школи*, Ниш 2022.
- Gomes Rui (ed.), *Gender Matters, A manual on addressing gender-based violence affecting young people*, Council of Europe 2019.
- Gujjar Ankita Singh, Simran, „Campus Violence: Infringement of Fundamental Rights“, *International Journal of Policy Sciences and Law*, Vol. 1, Iss. 3, 2021.
- D’Agostino Federica, Zacchia Giulia, Corsi Marcella, *Risk of Economic Violence: A New Quantification*, *International Journal of Financial Studies*, 12:82, 2024
- Dimitrijević Aleksandra, Mladenović Milena, „Seksualno uznemiravanje studenata rezultati istraživanja“, *Temida*, Vol. 20, br. 2, 2017.
- Elhassan Ahmed, Elhassan Hamid Hassan Ahmed, Edris Elduod Ageed Mohammed, „Student Violence in Universities (Manifestation, Causes, Effects, and Solution’s) in Zalingei University-central Darfur State Sudan“, *ARPN Journal of Science and Technology*, Vol. 5, no. 2, 2015.
- Žilić Marija, Janković Josip, „Nasilje“, *Socijalne teme : Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, Vol. 1 No. 3, 2016.
- Игњатовић Ђорђе, *Криминологија*, Београд 2018.
- Joseph Janice, „Sexual Harassment in Tertiary Institutions: A Comparative Perspective“, *Temida*, 2015.
- Коматина Славица, *Жена жртва насиља из уџла сјајнистике : истраживање о безбедности и квалитету животног жена*, Београд 2022.
- Langford Linda, *Preventing Violence and Promoting Safety in Higher Education Settings: Overview of a Comprehensive Approach*, Newton 2004.
- Lewis Joe, *Sexual harassment and violence in further and higher education*, Commons Library Research Briefing 2022.
- Makoboza Paul, *Addressing Sexual Violence in the University: How Do We Prevent And Punish Sexual Violence At Campuses? A Case Of Makerere University*, Oslo 2016.

- Mayhew Matthew, Caldwell Rebecca, Goldman Emily Grey, „Defining Campus Violence: A Phenomenological Analysis of Community Stakeholder Perspectives“, *Journal of College Student Development*, Volume 52, Number 3, 2015.
- Николић-Ристановић Весна, *Од жртве до победника: викијмолођија као теорија, пракса и актиџивизам*, Београд 2019.
- Николић-Ристановић Весна, Топић Сања, *Сексуално насиље над студентима на факултетима у Србији*, Београд 2022.
- Osuna-Rodríguez Mercedes, Isabel Amor María, Dios Irene, „An Evaluation of University Students’ Perceptions of Gender Violence—A Study of Its Prevalence in Southern Spain“, *Education Sciences*, 13(2), 2023.
- Resanović Milica, *Istraživanje o praksama za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja na fakultetima u Srbiji*, Београд 2021.
- Romito Patrizia, Grassi Michele, „Does violence affect one gender more than the other? The mental health impact of violence among male and female university students“, *Social Science & Medicine*, 65(6) 2007.
- Till Frank, *Sexual Harassment. A Report on the Sexual Harassment of Students*, Washington DC 1980.
- Turanovic Jillian, Siennick Sonja, *The Causes and Consequences of School Violence: A Review*, Washington 2022.
- Ђурчић Петар, Николић Горан, „Насиље као друштвени феномен“, *Култура полиса*, vol. 19, br. 2, 2022.
- Fattah Ezzat, *Victims and Victimology: The Facts and the Rhetoric*, International Review of Victimology International Review of Victimology, 1(1), 1989
- Fisher Bonnie, Cullen Francis, Turner Michael, *The Sexual Victimization of College Women*, Washington, DC 2000.
- Hamby Sherry, „On Defining Violence, and Why It Matters“, *Psychology of violence*, Vol. 7, No. 2, 2017.
- Љвек Andrea, Tucak Junaković Ivana, „Prevalencija, vrste i prediktori seksualne agresije u studenata“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 29 No. 3, 2020.
- World Health Organization, *World Report on violence and health*, Geneva 2002.

Jelena V. Stanisavljević
University of Kragujevac
Faculty of Law Kragujevac
stanisavljevicjelena06@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9467-9613

Violence Against Students: Results of the Research Conducted at the Faculty of Law, University of Kragujevac

Abstract: *Violence against students is a current problem and its consequences negatively affect not only the individual but also the academic community and society as a whole. Psychological, physical, and sexual violence are the most common forms of this type of violence. The subject of this paper is the presentation of the research results on violence against students, which was conducted in 2023 at the Faculty of Law in Kragujevac and whose sample consisted of 303 students of this faculty. The research aimed to obtain information on whether students at the faculty are exposed to violence, and if so, what form it takes and who its perpetrators are. The results were compared with previous studies on this topic and show that violence at the university is represented on a smaller scale than in previous years, but that there is a worrying percentage of cases in which students did not report the violence they experienced to anyone. The paper presents the views of the respondents on whether the faculty responds adequately to violence against students, as well as the reasons why this type of violence is most often not reported.*

Keywords: *violence against students, violence at the university, victimization of students, students as victims.*

Датум пријема рада: 12.06.2024.

Датум достављања коначне верзије рада: 21.10.2024.

Датум прихватања рада: 12.12.2024.